

# S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

## DE URBIS EXCIDIO.

SERMO.

I. INTUEAMUR primam lectionem sancti Danielis prophetæ, ubi eum audivimus orantem, et mirati sumus, non solum peccata populi sui, sed et sua propria confidentem. Nam post ipsam orationem, cujus quidem verba indicabant eum non solum deprecatorem, sed etiam confessorem; post ipsam ergo orationem: « Cum orarem, inquit, et confiterer peccata mea et peccata populi mei » Domino Deo meo<sup>1</sup>. » Quis ergo est qui se sine peccato esse profiteatur, cum Daniel peccata propria confitetur? Nam superbo cuidam dictum est per Ezechielem prophetam: « Numquid tu sapientior quam Daniel? » In tribus item quibusdam sanctis viris, per quos tria genera hominum significat Deus quæ liberaturus est, quando magna tribulatio superventura est generi humano; etiam hunc Danielem posuit: et dixit, quod nemo inde liberabitur, nisi Noë, Daniel et Job. Et quidem manifestum est, quod in his tribus nominibus tria quædam, ut dixi, genera hominum significat Deus. Jam enim tres illi viri dormierunt,

<sup>1</sup> Dan. ix, 20. — <sup>2</sup> Ezech. xxviii, 3.

et apud Deum sunt spiritus eorum, et corpora eorum in terra fluxerunt: expectant resurrectionem et ad dexteram collocationem, nec aliquam in hoc mundo tribulationem timent, unde se cupiant liberari. Quomodo ergo de illa tribulatione liberabuntur Noë, Daniel et Job? Quando dicebat ista Ezechiel, solus forsitan Daniel in corpore fuit. Nam Noë et Job jam olim dormierant, et somno mortis patribus appositi fuerant. Quomodo ergo poterant de imminente tribulatione liberari, jam olim de carne liberati? Sed in Noë significantur boni præpositi, qui regunt et gubernant Ecclesiam, quomodo Noë in diluvio gubernavit arcam. In Daniele significantur omnes sancti continentes: in Job omnes conjugati juste et bene viventes. Hæc enim tria genera hominum de illa tribulatione liberat Deus. Tamen quantum sit commendatus Daniel, ex hoc apparet, quod unus ex illis tribus meruit nominari; et tamen confitetur peccata sua. Daniele ergo confitente peccata sua, cujus superbia non contremiscat, cujus inflatio non residat, cujus tumor et elatio non cohibeatur? « Quis gloriatur castum se habere cor, aut quis gloriatur mundum » se esse a peccato<sup>1</sup>? » Et mirantur homines, et utinam tantum mirarentur, et non etiam blasphemarent, quando corripit Deus genus humanum, et flagellis piæ castigationis exagitat, exercens ante iudicium disciplinam, et plerumque non eligens quem flagellet, nolens invenire quem damnet. Flagellat enim simul justos et injustos: quanquam quis justus, si Daniel peccata propria confitetur?

II. Lecta est ante dies lectio libri Geneseos, quæ nos, nisi fallor, multum fecit intentos, ubi Abraham dicit Domino, utrum si inveniatur in civitate quinquaginta justos, parcat civitati propter eos, an cum ipsis perdat civitatem<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Prov. xx. — <sup>2</sup> Gen. xviii, 24.

Et respondit ei Dominus, quod si inveniatur in civitate quinquaginta justos, parcat civitati. Deinde Abraham adjecit ad interrogationem, et quæsit, utrum si minus fuerint quinque, et remaneant quadraginta-quinque, similiter parcat. Respondit Deus, parcere se et propter quadraginta-quinque. Quid multa? Paulatim interrogando et ex illo numero detrahendo pervenit ad decem, et quæsit a Domino, utrum si decem justos in civitate compererit, perdat eos cum reliquis innumerabilibus malis, an propter decem justos parcat potius civitati. Respondit Deus, etiam propter decem justos non se perdere civitatem. Quid ergo dicimus, fratres? Occurrit enim nobis quæstio valida et vehemens, præsertim ab hominibus qui Scripturis nostris impietate insidiantur, non qui eas pietate perquirunt; et dicunt, maxime de recenti excidio tantæ urbis: Non erant Romæ quinquaginta justis? In tanto numero fidelium, tanto numero sanctimonialium, continentium, tanto numero servorum et ancillarum Dei, nec quinquaginta justis inveniri potuerunt, nec quadraginta, nec triginta, nec viginti, nec decem? Si autem incredibile est, quare non Deus propter quinquaginta; vel etiam propter decem justos pepercit illi civitati? Scriptura non fallit, si se homo non fallat. Cum de justitia quæritur, et Deus de justitia respondet; justos quærit ad regulam divinam, non ad regulam humanam. Cito ergo respondeo: Aut invenit ibi tot justos, et pepercit civitati; aut si non pepercit civitati, nec justos invenit. Sed respondetur mihi, manifestum esse quod Deus non pepercit civitati. Respondeo ego: Imo mihi non est manifestum. Perditio enim civitatis ibi facta non est, sicut in Sodomis facta est. De Sodomis enim quæstio erat, quando Deum Abraham interrogavit. Deus autem dixit: « Non perdam civitatem: » non dixit: Non flagello civitatem. Sodomis non pepercit, Sodomam per-

didit: Sodomam penitus igne consumpsit, quam ad iudicium non distulit, sed in eam exercuit, quod aliis malis ad iudicium reservavit. Prorsus nullus de Sodomis evasit, nihil hominis relictum est, nihil pecoris, nihil domorum: cuncta omnino ignis absorbit. Ecce quomodo Deus perdidit civitatem. Ab urbe autem Roma quam multi exierunt et redituri sunt! quam multi manserunt et evaserunt! quam multi in locis sanctis nec tangi potuerunt! Sed captivi, inquit, multi ducti sunt. Hoc et Daniel, non ad supplicium suum, sed ad solatium cæterorum. Sed multi, inquit, occisi sunt. Hoc et tot justi Prophetæ a sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ<sup>1</sup>: hoc etiam tot Apostoli, hoc ipse Dominus Prophetarum et Apostolorum. Sed multi, inquit, tormentis variis excruciatii sunt. Putamus-ne quisquam tantum quantum Job?

III. Horrenda nobis nuntiata sunt, strages facta, incendia, rapinæ, interfectiones, excruciationes hominum. Verum est, multa audivimus, omnia genuimus, sæpe flevimus, vix consolati sumus; non abnuo, non nego multa nos audisse, multa in illa urbe esse commissa. Verumtamen, fratres mei, (intendat Charitas Vestra quod dico,) audivimus librum sancti Job<sup>1</sup>, quod perditis rebus, perditis filiis, nec ipsam carnem quæ illi sola remanserat, salvam potuit obtinere, sed percussus gravi vulnere a capite usque ad pedes sedebat in stercore, putrescens ulcere, sanie fluens, vermibus scatens, tormentis acerbissimis dolorum cruciatus. Si nobis sic nuntiaretur universa civitas sedere, sedere, inquam, civitas universa, nullo ibi sano in gravissimo vulnere, et sic putrescere vermibus vivos, quomodo mortui putruerunt: quod erat gravius, hoc-ne, an illud bellum? Puto quod mitius in carnem humanam ferrum sæviret,

<sup>1</sup> Matth. xxiii, 35. — <sup>2</sup> Job, ii, 7.

quam vermes; tolerabilius de vulneribus sanguis erumperet, quam de putredine sanies distillaret. Cadaver corrumpi respicis, et horrescis: sed ideo minor pœna, quod absens anima. At vero in Job præsens anima quæ sentiret, ligata ne fugeret, subjecta ut doleret, compuncta ut blasphemaret. Sustinuit autem tribulationem Job, et deputatum est illi ad magnam justitiam. Non ergo quisquam attendat quid patiat, sed quid faciat. Homo, in eo quod pateris, potestas tua non est: in eo quod facis, voluntas tua vel nocens vel innocens est. Patiebatur Job, stabat mulier relicta sola, non ad consolationem, sed ad tentationem; non quæ afferret medicinam, sed quæ moneret blasphemiam: « Dic aliquid, inquit, in Deum et morere. » Videte quemadmodum illi mori beneficium fuit, et tale beneficium nemo dabat. Sed in his omnibus quæ sancta anima sustinebat, patientia exercebatur, fides probabatur, mulier confutabatur, diabolus vincebatur. Spectaculum magnum, et in illa foeditate putredinis præclara pulchritudo virtutis. Vastat latenter inimicus: aperte malum suadet inimica; adiutorium diaboli, non mariti; Eva nova, sed ille non vetus Adam: « Dic aliquid in Deum, et morere. » Blasphemando extorque, quod precando non potes impetrare. « Locuta es, inquit, tanquam una ex insipientibus » mulieribus. » Attendite verba fortis fidelis: attendite verba foris putrescentis, intus integri. « Locuta es, inquit, » tanquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus<sup>1</sup>? » Pater est, numquid amandus blandiens, et respuendus corripiens? Nonne pater est, et promittens vitam et imponens disciplinam? Excidit-ne tibi: « Fili, accedens ad » servitatem Dei, sta in justitia et timore, et præpara » animam tuam ad tentationem? Omne quod tibi appli-

<sup>1</sup> Job, ii, 10.

» citum fuerit accipe, et in dolore sustine, et in humilitate  
 » tua patientiam habe. Quoniam in igne probatur aurum  
 » et argentum, homines vero acceptabiles in camino hu-  
 » miliationis<sup>1</sup>. » Excidit-ne tibi : « Quem enim diligit Do-  
 » minus, corripit : flagellat autem omnem filium quem  
 » recipit<sup>2</sup>? »

IV. Cogita quoslibet cruciatus, extende animum in  
 quaslibet in hac vita pœnas humanas : compara ad gehennam,  
 et leve est omne quod cogitas. Hic temporalis, ibi æternus  
 est, et qui torquet et qui torquetur. Numquid adhuc patiuntur,  
 qui illo tempore passi sunt, quo Roma vastata est? Dives  
 autem ille adhuc apud inferos patitur<sup>3</sup>. Arsit, ardet, ardebit,  
 vivet usque ad iudicium : recipiet carnem, non ad beneficium,  
 sed ad supplicium. Illas pœnas timeamus, si Deum timeamus.  
 Quidquid hic passus fuerit homo, si corrigatur, emendatio est :  
 si nec sic corrigatur, duplex damnatio est. Et hic enim luit  
 pœnas temporales, et ibi experietur æternas. Dico Charitati  
 Vestræ, fratres, Martyres certe sanctos laudamus, glorificamus,  
 admiramur, dies eorum pia solemnitate celebramus, merita  
 eorum veneramur, et si possumus imitamur : Est profecto,  
 est magna Martyrum gloria ; sed nescio utrum minor gloria  
 fuit sancti Job : nec tamen ei dicebatur : Thus pone idolis,  
 sacrificia diis alienis, nega Christum : dicebatur tamen :  
 Blasphema Deum. Nec dicebatur, ut intelligeretur, si  
 blasphemaveris, putredo omnis abscessura sanitasque  
 reditura est ; sed, si blasphemaveris, dicebat inepta et  
 insulsa mulier, morieris, et moriendo tormentis carebis.  
 Quasi vero morienti blasphemo non æternus dolor succederet.  
 Mulier fatua præsentis putredinis horrebat molestiam,  
 æternam flammam minime cogitabat. Ferebat ille præsens  
 malum, ne incideret in futurum. Tenebat cor

<sup>1</sup> Eccli. II, 1-5. — <sup>2</sup> Prov. III, 12, et Hebr. VII, 7. — <sup>3</sup> Luc. XVI, 19.

a mala cogitatione, linguam a maledicto : servabat animæ  
 integritatem in putredine corporis. Videbat quid in futurum  
 evadere : ideo quod patiebatur, ferebat. Sic, sic unusquisque  
 Christianus quando aliquam afflictionem corporis patitur,  
 gehennas cogitet, et videat quam leve est quod patitur.  
 Non murmuret adversum Deum, non dicat : Deus, quid tibi  
 feci, quare ista patior? Imo dicat quod dixit ipse Job  
 quamvis sanctus : « Exquisisti omnia peccata » mea, et ea  
 tanquam in sacco signasti<sup>1</sup>. » Non se ausus est dicere sine  
 peccato, qui patiebatur, non ut puniretur, sed ut probaretur.  
 Hoc dicat unusquisque cum patitur.

V. Fuerunt Romæ quinquaginta justi, imo si modum  
 humanum consideres, millia justorum : si regulam perfectionis,  
 nemo justorum existit. Quicumque Romæ qui se audeat  
 justum dicere, a me non audit : « Numquid tu sapientior  
 quam Daniel<sup>2</sup>? » Audi ergo illum confitentem peccata sua.  
 An forte cum confitebatur, mentiebatur? Hinc ergo habebat  
 peccatum, quia de suis peccatis Deo mentiebatur. Sed  
 aliquando argumentantur homines, et dicunt : Debet et homo  
 justus Deo dicere, quia peccator est : quamvis sciat nullum  
 se habere peccatum, tamen dicat Deo : Habeo peccatum.  
 Miror si ista consilii sanitas appellanda est. Quis te facit  
 non habere peccatum? nonne Deus qui sanat animam  
 tuam? Si tamen non habes peccatum. Nam considera ; et  
 invenes, non peccatum, sed peccata. Tamen si prorsus non  
 habes peccatum, nonne illius beneficium est, cui dixisti :  
 « Ego dixi : Domine, miserere » mei, sana animam meam,  
 quoniam peccavi tibi<sup>3</sup>? » Si ergo sine peccato est anima  
 tua, sanata est omni modo anima tua : si sanata est omni  
 modo anima tua, quare ingratus es medico tuo, ut dicas  
 vulnus esse adhuc, ubi om-

<sup>1</sup> Job, XIV, 17. — <sup>2</sup> Ezech. XXVIII, 3. — <sup>3</sup> Psal. XL, 5.

nem sanitatem ille jam fecit? Si corpus tuum languidum aut vulneratum medico ostenderes, et rogares ut tibi adhiberet curandi diligentiam, atque ille faceret, sanumque et incolumem redderet, et tu adhuc diceres: Non sum sanus; nonne esses medico ingratus? nonne esses in medicum contumeliosus? Si et Deus sanavit te, audes dicere: Adhuc vulnus habeo; nec times ne tibi respondeat: Ergo ego nihil egi, aut totum quod egi effudi, non accipio mercedem, non mereor vel laudem? Avertat Deus hanc amentiam, et hanc argumentationem vanam. Dicat homo: Peccator sum, quia peccator est: dicat: Peccatum habeo, quia peccatum habet. Non enim si non habet, sapientior est quam Daniel. Ergo, fratres mei, illam quæstionem aliquando determinem. Si justi sic appellandi sunt, sicut modo quodam humano justii appellantur, secundum quamdam conversationem qua inter homines vivunt sine querela: multi tales Romæ; et propter hos pepercit Deus, multi evaserunt: sed et eis qui mortui sunt, pepercit Deus, Mortui enim in bona vita et vera justitia, in bona fide, nonne ærumnis rerum humanarum caruerunt, et ad divinum refrigerium pervenerunt? Mortui sunt post tribulationes, quomodo pauper ille ante januam divitis. Sed passi sunt famem? passus est et ille. Passi sunt vulnera? passus est et ille: forte minus eos canes linxerunt. Mortui sunt? mortuus est et ille: sed quo fine audi: « Contigit, inquit, » mori inopem illum, et auferri ab Angelis in sinum » Abrahæ<sup>1</sup>. »

VI. Utinam videre possemus oculis animas sanctorum, qui in illo bello mortui sunt: tunc videretis quomodo Deus pepercerit civitati. Millia enim sanctorum in refrigerio sunt, lætantium et dicentium Deo: Gratias tibi, quia nos a carnis molestiis et tormentis eruisti. Gratias tibi, quia

<sup>1</sup> Luc. xvi, 22.

jam nec barbaros, nec diabolum formidamus, non timemus in terra famem, non timemus grandinem, non timemus hostem, non timemus lictorem, non timemus oppressorem: sed sumus in terra mortui, apud te Deus non morituri, in regno tuo salvi, dono tuo, non merito nostro. Qualis civitas est humilium quæ ista dicit? An putatis civitatem in parietibus deputandam? Civitas in civibus est, non in parietibus. Denique si diceret Deus Sodomitis: Fugite, quia incensurus sum locum istum: nonne magnum meritum eos habere diceremus, si fugerent, et flamma de cælo descendens moenia parietesque vastaret? Nonne Deus pepercerat civitati, quia civitas migraverat, et perniciem illius ignis evaserat?

VII. Nonne ante paucos annos (3) Arcadio imperatore Constantinopoli, (quod dico, audiunt nonnulli forsitan qui noverunt, et sunt in hoc populo qui et illic præsentés fuerunt,) volens Deus terrere civitatem, et terrendo emendare, terrendo convertere, terrendo mundare, terrendo mutare, servo cuidam suo fideli, viro ut dicitur militari, venit in revelatione, et dixit ei civitatem venturo de cælo igne perituram: eumque admonuit ut episcopo diceret. Dictum est, non contempsit episcopus, et allocutus est populum: conversa est civitas in luctum pœnitentiæ, quemadmodum quondam illa antiqua Ninive<sup>1</sup>. Tamen ne putarent homines illum qui dixerat vel falsitate deceptum vel fallacia decepisse, venit dies quem Deus fuerat comminatus: intentis omnibus et exitum cum timore magno expectantibus, noctis initio tenebrante jam mundo, visa est ignea nubes ab Oriente, primo parva, deinde paulatim ut accedebat super civitatem ita crescebat, donec toti urbi ignis terribiliter immineret. Videbatur horrenda flamma pendere, nec odor sulphuris deerat. Omnes ad

<sup>1</sup> Jonæ, iii, 5.

ecclesiam confugiebant, non capiebat multitudinem locus, baptismum extorquebat quisque a quo poterat. Non solum in ecclesia, sed etiam per domos, per vicos ac plateas salus sacramenti exigebatur: ut fugeretur ira, non præsens utique, sed futura. Tamen post magnam illam tribulationem, ubi exhibuit Deus fidem verbis suis, et revelationi servi sui, cœpit ut creverat minui nubes, paulatimque consumpta est. Populus securus paululum factus, iterum audivit omnino esse migrandum, quod civitas esset proximo sabbato peritura? Migravit cum imperatore tota civitas: nemo in domo remansit, nemo domum clausit: longe recedens a mœnibus, et dulcia tecta respiciens, relictis charissimis sedibus voce miserabili valefecit. Et aliquot millibus tanta illa multitudo progressa, uno tamen loco fundendis ad Deum orationibus congregata, magnum fumum subito vidit, et vocem magnam emisit ad Deum: tandemque tranquillitate conspecta, missis qui renuntiarent, sollicita quæ prædicta fuerat hora transacta, et renuntiantibus quod salva universa mœnia et tecta consisterent, omnes cum ingenti gratulatione redierunt. Nemo de domo sua quidquam perdidit, patentem omnis homo sicut dimisit invenit.

VIII. Quid dicemus? Utrum ista ira Dei, an potius misericordia fuit? Quis dubitet misericordissimum patrem corrigere voluisse, et terrendo, non perdendo punire, quando nihil hominum, nihil domorum, nihil mœnium tanta impendens præsens calamitas læsit? Prorsus sicut solent manus erigi ad feriendum, et consternato illo qui feriendus erat, miseratione revocari, ita factum est illi civitati. Verumtamen si eo tempore, quo illa derelicta populus universus abscessit, irrueret vastitas loco, totamque urbem sicut Sodomam nullis saltem ruinis remanentibus perdidisset; quis etiam sic dubitaret quod Deus pepercisset illi civitati, qua præmonita et territa et discedente at-

que migrante locus ille consumeretur? Sic minime dubitandum est pepercisse Deum Romanæ etiam civitati, quæ ante hostile incendium in multis ex multa parte migraverat. Migrarunt qui fugerunt, migrarunt qui de corpore exierunt: multi præsentes utcumque latuerunt, multi in locis sanctis vivi salvique servati sunt. Manu ergo emendantis Dei correpta est potius civitas illa, quam perditæ: « Tanquam servus sciens voluntatem domini sui, et faciens » digna plagis, vapulavit multis<sup>1</sup>. »

IX. Atque utinam valeat ad exemplum timoris, et mala concupiscentia sitiens mundum, et appetens perfrui perniciosissimis voluptatibus, demonstrante Domino quam sint instabiles et caducæ omnes sæculi vanitates et insanix mendaces, potius refrenetur, quam sub flagellis dignissimis adversus Dominum murmuretur. Sed unam tribulam sentit area, ut stipula concidatur, granum mundetur; unum ignem patitur fornax aurificis, ut palea in cinerem pergat, aurum sordibus careat: sic et unam tribulationem Roma pertulit, in qua vel emendatus vel liberatus est pius; impius autem damnatus est, sive ab hac vita raptus sit ubi magis poenas justissimas lueret, sive hic remanserit ubi damnabilius blasphemaret, aut certe pro ineffabili clementia sua Deus, quos novit salvandos, poenitentix reservaret. Non ergo nos moveat labor piorum: exercitatio est, non damnatio. Nisi forte horremus cum videmus indigna et gravia in hac terra perpeti aliquem justum, et obliviscimur quæ pertulerit justus justorum sanctusque sanctorum. Quod passa est universa illa civitas, passus est unus. Sed videte quis unus: « Rex regum et Dominus dominantium<sup>2</sup>, » comprehensus, vinctus, flagellatus, contumeliis omnibus agitato, ligno suspensus et fixus, occisus. Appende cum Christo Romam, appende cum Christo to-

<sup>1</sup> Luc. XII, 47. — <sup>2</sup> Apoc. XIX, 16.

tam terram, appende cum Christo cœlum et terram: nihil creatum cum Creatore pensatur, nullum opus artificis comparatur. « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum » est nihil<sup>1</sup>: » et tamen a persequentibus deputatus est nihil. Feramus ergo quod nos Deus ferre voluerit<sup>2</sup>; qui nobis curandis atque sanandis, quis etiam dolor sit utilis, sicut medicus novit. Certe scriptum est: « Patientia opus » perfectum habet<sup>3</sup>. » Quod autem erit opus patientiæ, si nihil adversi patiamur? Cur ergo mala temporalia perpeti recusamus? an forte perfici formidamus? Sed plane oremus et ingemiscamus et ploremus ad Dominum ut servetur erga nos quod Apostolus dicit: « Fidelis Deus, qui » non vos sinet tentari supra id quod potestis, sed faciet » cum tentatione etiam exitum, ut sustinere possitis<sup>4</sup>. »

<sup>1</sup> Joan. 1, 3. — <sup>2</sup> Beda vulgatus ad 1 Cor. x. — <sup>3</sup> Jacob. 1, 4. — <sup>4</sup> 1 Cor. x, 13.

# S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

## DE HÆRESIBUS

AD QUODVULTDEUM.

### LIBER UNUS .

Quon petis sæpissime atque instantissime, sancte fili Quodvultdeus, ut de hæresibus aliquid scribam dignum lectione cupientium dogmata devitare contraria fidei christianæ, et christiani nominis obumbratione fallentia; scias me olim longe antequam peteres, facere cogitasse, atque fuisse facturum, nisi diligenter considerans quale quantumque id esset, ultra vires meas esse sentirem. Sed quoniam fateor nullum mihi, ut te, instituisse poscendo: in ipsa tam molesta instantia tua etiam tuum nomen attendi, et dixi: Aggrediar et faciam quod vult Deus. Hoc enim Deum velle confido, si me ad hujus Operis terminum misericordie favore perduxerit, ut per ministerium linguæ meæ tanta hujus rei difficultas aut ostendatur tantummodo, aut ipso etiam plenius adjuvante tollatur. Quorum duorum, quod priore loco posui, jamdiu est ut animo volvo ac revolve, et quadam meditatione contueor: quod autem postea dixi, non me acce-

<sup>1</sup> Scriptus circiter annum 428. — <sup>2</sup> Vide D. Guillon, tom. xxii, pag. 77 et 78.